

RÁCOVÁ, Veronika, ed.: TEXTOLOGICKÉ ŠTÚDIE. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2020. 104 s.

Jana Juhásová

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2021.68.5.10>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7646-0650>

Záujem o textológiu nebol v slovenskej literárnej vede výrazný ani v minulosti, vždy sa však ukázal ako užitočný. Je to myslené v oboch významoch – v zmysle cizelovania javov teoretickej textológie (zameranej na editorstvo) aj ako textová kritika sledujúca s podporou interpretačnej analýzy vývin textov a textových variantov v umeleckej literatúre. V línii druhého významu sa potvrdzuje najmä to, že citlivé skúmanie histórie textov prináša bohatšie podnety pre čitateľské dotváranie básne (plastickejšie usúvzťažňuje text s vnútornými premenami autorského sveta i dianím v širšom literárnom poli, ktoré je dynamizované napríklad zmenami dobových poetík či politicko-spoločenskými procesmi). Práve pre svoj hybný princíp založený na sledovaní textu v pohybe má textologický výskum potenciú robiť utváranie zmyslu umeleckého diela komplexnejším.

Veronika Ráčová, editorka zborníka a tiež vedúca grantového projektu VEGA 1/0416/19 Textologický edičný výskum vybraných reedícií básnických zbierok vydaných od druhej polovice 20. storočia po súčasnosť, reflektuje textologické otázky v slovenskej literatúre dlhšie a viacrozmerne. Kým napríklad v časopiseckej štúdii Odborná reflexia problematiky textologickej a edičnej prípravy kníh (k začiatkom teoretickej textológie na Slovensku) (*Slovenská*

literatúra 1/2020) má jej výskum literárnohistorický ráz, autorský tím projektu aj aktuálneho zborníka postupuje interpretačne – analyzuje textové varianty a verzie literárnych diel napísaných v druhej polovici 20. storočia. Textologický výskum na Slovensku sa vďaka tomu výstupu posúva jednak k mladším textom, jednak k reflektovaniu nových podnetov z textológie ako vedeckej disciplíny (Havel – Štorek, 2006 [1971]; Červenka, 2009; Tanselle, 2012; Lichačov, 2015; De Biasi, 2018; Flajšman – Kosák, 2018).

Autorky a autori *Textologických štúdií* si kladú spoločné otázky: aké príčiny a aký zmysel majú transformácie textov zo strany umelcov a umelkýň, ku ktorým prístupujú opakovane, pri nových príležitostiach? Publikácia okrem iného ukazuje, že nevyhnutnou súčasťou textologického prístupu je bohaté zázemie dokumentačných textov – korešpondencia, archívne materiály, autorské články; bádateľský tím však priznáva aj jeho úskalía – napríklad sťažený prístup k literárnej pozostalosti tvorcov.

Zborník obsahuje päť samostatných štúdií reflektujúcich pohyby textov v slovenskej poézii (Ján Rak, Vojtech Míhálík, Lýdia Vadkerti-Gavorníková, Ján Ondruš) a próze (Dominik Tatarka).

Viliam Nádaskay (Ústav slovenskej literatúry SAV Bratislava) v štúdii *Opustená či roz-*

580 *strielaná? Analýza rôznych verzií básní Jána Raka* sústredenejšie skúma dopad politického vplyvu na kultúru. Procesy prepisovania a potláčania, charakteristické pre poetiku socialistického realizmu, synekdochicky pozoruje na jednom z predstaviteľov nadrealizmu – J. Rakovi, ktorý sa, podobne ako ďalší avantgardní básnici, ústretovo (ako prejav vôle participovať na revolučnej „zмене sveta“, strana 22) po roku 1948 prispôbovali politicko-kultúrnym očakávaniam. Textové zmeny v jeho tvorbe sleduje na vybraných básňach (*Pri rybníku, V chrámoch práce* a ďalších), opakovane publikovaných (prepisovaných) v rokoch 1946–1953. Rakovu otvorenosť pre požiadavky režimu (korekcia mystických a náboženských motívov, odstraňovanie nadrealistickej nejasnosti, kvetnatosti metaforickej kumulácie, zbavovanie sa individuality, „rozvráteného Ja“ či motívov temnoty, strana 21) nevníma V. Nádaskay len v očakávaných intenciách ako apriórny pokles estetickkej kvality (dôkazom je napríklad nezvládnutie viazaného verša, ktorý Rakovmu tvorivému naturelu nevyhovoval), ale je vnímavý aj na ďalšie, vrstviate sa pohyby – napríklad časový tlak pri vydávaní novej zbierky či básnikovo hľadanie moderného výrazu.

Martin Navrátil (Ústav slovenskej literatúry SAV Bratislava), autor štúdie *Čierna jeseň Vojtecha Mihálika*, pristupuje k permanentnej autokritickosti ním opakovane skúmaného umelca nielen ako k špecifickému básnickému naturelu. Mihálikove autokorekcie vníma aj ako snahu (prorežimového) básnika neprísť v čase čírenia charakterov do kolízie s ideovou ustrnutosťou, na druhej strane však ani s vládnucimi štruktúrami. Reeditovanie vlastných básní, vrátane zatajovania rukopisov v knižných vydaniach z rokov 1969, 1974, 1986, sleduje M. Navrátil, podobne ako V. Nádaskay, v spoločensky pohnutej situácii, tu charakteristickej dvomi pohybmi. Prvým je koniec šesťdesiatych rokov s tendenciou k liberalizácii (u Mihálika demonštrovanou cez problematizáciu skutočnosti), druhým začiatok sedemdesiatych rokov s nastoľovaním normalizačných kritérií (básnikova „potlačená svedecká výpo-

ved' o človeku v zápase s dobou“, strana 39). M. Navrátil podriaďuje textovej analýze vybrané básne (*Generácia, Komunisti, Jesenné rondely*, vrátane zamlčaného, iba bibliofilsky publikovaného *Rekviem*) zo zbierky „politických veršov“ *Čierna jeseň* (1969), ktorá vznikala v priesečníku oboch pohybov, následne reedície tejto zbierky z rokov 1974, 1986 (reflektujúc tiež edíciu Milana Hamadu, básnického výberu z Mihálikovej tvorby z roku 2010). Sledovanie zrážajúcich sa tendencií vníma ako umelcovo turbulentné projektovanie ľudských, občianskych a politických postojov na pozadí nesúrodých spoločenských vrásnení.

V. Rácová (Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa Nitra) sleduje v príspevku *Analýza textových variantov básní Lýdie Vadkerti-Gavorníkovej Stolarov dom a Velké stahovanie* tvorivý proces poetky založený na hľadaní a ustaľovaní novej podoby umeleckého textu (konkrétne vstupných básní debutu *Pohromnice* z roku 1966, *Stolarov dom a Velké stahovanie*). Zaujímajú ju posuny medzi časopiseckou verzou (*Mladá tvorba*, 1965), knižným debutom (1966) a autorským výberom *Zrkadlenie* (1999). Variantnosť textov vníma ako súčasť poetkinho hľadania; zámerom je estetická kvalita (lyrickejší tvar, strana 54), ale tiež mimoestetické zretele (Gavorníkovej potreba návratného rekonštruovania detstva, vyrovnávanie sa s traumatizujúcou skúsenosťou straty v odlišných životných situáciách). Príspevok reflektuje transformačný textový proces prebiehajúci u poetky bez tlaku externých požiadaviek. Charakteristickým znakom prístupu V. Rácovej je nielen pozorné zaznamenávanie textových zmien, ale aj ich citlivé reflektovanie s presvedčivým interpretačným rozmerom.

V analogickej intencii časopisecká prvotina – debut – autorizovaná reedícia zbierky skúma kvalitatívne a kvantitatívne zmeny v rozsiahlejšej básni J. Ondruša Martina Taneski (Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa Nitra) v štúdiu *Textologická perspektíva Ondrušovej zbierky Prvý mesiac* (1996) na príklade básne *Klobúk vína* (1964, 1965, 1996). Na teoretickej úrovni sa autorka usiluje vymedziť hranicu medzi

termínmi variant a verzia (za určujúce kritérium považuje rozsiahlosť a komplexnosť úprav). Ondrušovu obsesiu k prepisovaniu vlastných textov vníma ako potrebu cizelovania poetiky („vyjadrenie života lyrizmom“, strana 72) so sledovateľnými konštantami (od vecného k subjektívnemu, od konkrétneho k abstraktnému, od explicitnosti k lyrickosti). Zvlášť upriamuje pozornosť na aspekty Ondrušovej obraznosti, paralelne ju zaujala básnikova intratextová aktivita – pohyb metafor medzi básňami.

V poslednej štúdií *Premena Tatarkovej novely Človek na dial'ku* si Barbora Zlejšia (Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa Nitra), rovnako ako ostatní autori zborníka, kladie otázku relevantnosti zásahu spisovateľa do vlastných textov. Výskum realizuje na prózach D. Tatarku z debutovej knihy *V úzkosti hlada- nia* (1942). Variantnosť (mnohopočetné pokusy o premenúvanie postáv, zmena rozprávačských typov, redukovanie či rozširovanie scén, vypúšťanie a zvyrazňovanie motívov) spája s prozaikovým autorským naturelom – Tatarkove „obnovované pokusy definitívne sa vysloviť“ (strana 90), no súbežne ich považuje za „relevantný dokument autorského vývinu“ (strana 91) aj implicitnú stopu období, v ktorej boli verzie sústredenejšie reflektovanej novely *Člo-*

vek na dial'ku vytvorené (štyridsiate, šesťdesiate roky). Variácie jednej prózy a jej textového okolia umožňujú B. Zlejšej viacnásobné konfrontovanie: obraz Tatarkovho povojnového človeka s človekom socialistickej spoločnosti, staršieho – intelektuálneho „ja“ s mladším – biologickým, lyricky tvarovanej postavy s postavou realistickej komplexity. Autorka v syntéze spája prozaikovo prepisovanie textov s viacerými prestupujúcimi sa okolnosťami, literárnymi i mimoliterárnymi (ľudské a estetické čírenie, vplyv dobových estetických kánonov a podobne). Tieto premeny nevníma ako výraz charakteristickej tatarkovskej „inkonzistentnosti“, skôr naopak, ako prejav kontinuálnosti, zviditeľňovanie vnútoliterárnych súvislostí (strana 100-101).

Príspevky *Textologických štúdií* majú svoju koherenciu, originálny autorský rukopis a interpretačnú silu. Ich dôležitým metodologickým princípom je, že textové variácie vnímajú ako svojbytné, samostatné útvary, čím prekonávajú dlho preferovanú tézu o automaticky vzostupnej estetickej kvalite vydání „poslednej ruky“. Tento prístup umožňuje autorom zachytiť mnohorozmerné, často zrážajúce sa a vrstviace pohyby a pulzácie utvárajúceho sa zmyslu diela.

Doc. Mgr. Jana Juhásová, PhD.
Katedra slovenského jazyka a literatúry
Filozofická fakulta Katolíckej univerzity
Hrabovská cesta 1
034 01 Ružomberok
Slovenská republika
E-mail: jana.juhasovaksjl@ku.sk